

УДК 377(477.63) «18/19»

Л. Л. Прокопенко

*Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентіві України*

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НА КАТЕРИНО-
СЛАВЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

**Проаналізовано розвиток професійної освіти на Катеринославщині
у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.**

Ключові слова: професійна освіта, реформи професійної освіти, земства.

Л. Л. Прокопенко

*Днепропетровский региональный институт государственного
управления НАГУ при Президенте Украины*

**РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
НА ЕКАТЕРИНОСЛАВЩИНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХІХ –
В НАЧАЛЕ ХХ вв.**

**Проаналізовано розвиток професійного освіти на
Екатеринославщині во второй половині ХІХ – в начале ХХ вв.**

Ключевые слова: профессиональное образование, реформы профессионального образования, земства.

L. L. Prokopenko

*Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration, National
Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine*

**DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION
ATKATERINOSLAVSHCHINAIN THE SECOND
HALF XIX – EARLY XX CENTURY**

**Development of vocational education is analysed at Katerinoslavshina
in the second half of XIX – early XX century. It is defined the reasons of
reformation of the vocational education in the post-reform period. It is noted
that in the 80s of XIX century. Government policy in this regard was limited
mainly promotion of private and public initiatives to open a vocational training
institutions. Described the main content of the first reform of vocational
education – reorganization of the system of agricultural education in the late
70's – 80's years of XIX century.**

**As well as it is characterized the following three reforms when the
government initiated (in the late XIX – early XX century) to establish and
improve the system of industrial, agricultural and women's education. In this
context, it highlighted the main directions of the development of vocational**

© Л. Л. Прокопенко, 2015

education at Katerynoslav region to ensure the basic sectors of the economy, particularly agriculture, mining, railway transportation, qualified personnel. In the analysis of the governmental, the public and the district councils activity at the development of vocational education, special attention is paid to the disclosure the initiative of zemstvos of Ekaterinoslav province in this sphere.

Key words: vocational education, reform of vocational education, zemstvos.

У Катеринославській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. був накопичений значний досвід розвитку професійної освіти, обумовлений бурхливим розвитком економіки у пореформений час. Певна увага цій проблематиці приділена у працях М. Ф. Пузанова і Г. І. Терещенка [19], В. І. Кізченко [8; 9], І. Л. Лікарчука [10], у статтях А. Е. Петренка та Ю. А. Корчанової [17], С. М. Ситняківської [22], С. Й. Татарінова [25], П. О. Чорнобая [26], С. Г. Улюкаєва [27] та ін. Проте досі відсутні спеціальні дослідження, в яких би розглядалося формування системи професійної освіти в губернії у зазначений період у цілому, внесок земств у її розвиток. Метою даної статті є заповнити цю прогалину і проаналізувати розвиток системи професійної освіти Катеринославщини у другій половині XIX – на початку XX ст.

Початок формування системи професійної освіти відноситься до першої половини XIX ст. У пореформений час уряд посилює увагу до її удосконалення, проте на першому етапі професійної освіти не існувало як єдиної системи, оскільки навчальні заклади відкривали різні відомства. До того ж, у цілому, до 80-х рр. XIX ст. урядова політика в цьому питанні обмежувалася переважно заохоченням приватної та громадської ініціативи щодо відкриття закладів професійної освіти. Подібні заклади діяли за індивідуальними статутами. Крім того, промислові навчальні заклади, як правило, здійснювали підготовку кадрів для ремісничого, а не фабрично-заводського виробництва [21, с. 189].

Першою зазнала реорганізації система аграрної освіти, що зумовлювалося величезною роллю сільського господарства в такій аграрній країні, як Росія. Посилення його товаризації в пореформений період виявило потребу в покращенні агрономічного обслуговування. У 70-80-х рр. XIX ст. уряд намагався об'єднати розрізнені сільськогосподарські навчальні заклади в певну систему, яка б включала нижчі сільськогосподарські училища і школи, а також сільськогосподарські відділення при загальноосвітніх школах.

На забезпечення одноманітності сільськогосподарської освіти були спрямовані «Положення та штати землеробного училища» (1878) та «Нормальне положення про нижчі сільськогосподарські школи» (1883). Останні поділялися на два типи – загальні і спеціальні, які, у свою чергу, поділялися на розряди. Аналогічною була і система жіночої сільськогосподарської освіти, запроваджена в 1900 р. [27, с. 139–140].

На початку 1980-х рр. стало зрозумілим, що розвиток економіки неможливий без докорінного поліпшення підготовки фахівців середньої і нижчої ланки для промисловості. Наприкінці XIX – на початку XX ст. уряд ініціював три реформи професійної освіти. Перша реформа розпочалась із 1888 р. після прийняття «Основних положень про промислові училища», які визначили місце професійно-технічних навчальних закладів у системі народної освіти, встановили єдиний зміст промислової освіти. Для кожного типу училищ і шкіл були розроблені примірні навчальні плани і програми, затверджені статuti, тобто замість окремих закладів нижчої професійної освіти почали створюватися відповідні системи підготовки робітничих кадрів [10; 16, с. 153; 21, с. 190].

Відповідно до закону система технічної освіти мала складатися із трьох основних типів промислових училищ: середніх технічних, нижчих технічних і ремісничих. У наступні роки система професійно-технічної освіти розширилась за рахунок створення більш спрощених і здешевлених шкіл: у 1893 р. видається «Положення про школи ремісничих учнів», у 1895 р. – «Положення про нижчі ремісничі школи». У підсумку, на кінець XIX – початок XX ст. система професійно-технічної освіти складалася з п'яти типів навчальних закладів: середніх технічних, нижчих технічних і ремісничих училищ, шкіл ремісничих учнів і нижчих ремісничих шкіл [8, с. 39; 10].

У 1902 р. розпочалася друга реформа професійної освіти, яка передбачала реорганізацію діяльності технічних училищ з метою їхньої орієнтації на підготовку техніків та спеціалістів середньої ланки (замість кваліфікованих робітників). Водночас у 1902 р. був затверджений закон «Про ремісничі та навчальні майстерні і курси». Протягом 1903–1907 рр. законодавчо були оформлені ремісничі та професійні відділи при загальноосвітніх школах. Приймаються також Положення щодо розвитку окремих видів професійної школи: «Про мореплавні навчальні заклади» (1902), «Про художньо-промислову освіту» (1902) тощо [10; 21, с. 321].

Отже, протягом 1870-х – 1900-х рр. в Україні була створена система промислової, сільськогосподарської та жіночої освіти, яка, проте, відрізнялася строкагістю. За підрахунками І. Л. Лікарчука, в Україні у цей період функціонувало 22 типи закладів нижчої професійної освіти, тому основним завданням третьої реформи, підготовленої в 1916 р., було об'єднання промислової, сільськогосподарської, жіночої освіти та підготовки і перепідготовки робітників на виробництві в єдину систему. Однак, ця реформа не була реалізована через революційні події 1917 р. [10].

Ведучи мову про розвиток професійної освіти на Катеринославщині в цей період, можна виділити три напрями діяльності: урядовий,

громадський і земський. Їх зусиллями в Катеринославській губернії було організовано навчання робітників для основних галузей народного господарства, насамперед для сільського господарства, гірничої промисловості, залізничного транспорту.

Якщо вести мову про розвиток окремих типів навчальних закладів, то середніх технічних училищ у другій половині XIX ст. у губернії, як і в цілому в Україні, не було створено. Їх заснування відносяться вже до наступного періоду. Одним з перших було створено в 1900 р.

Олександрівське семикласне механіко-технічне училище, яке готувало фахівців середньої кваліфікації – техніків-механіків передусім для підприємств сільськогосподарського машинобудування міста. Нині це Запорізький національний технічний університет [7, с. 74].

Відкривалися нижчі технічні училища різного профілю: залізничні, гірничі, механіко-технічні та ін., які готували нижчий технічний персонал – майстрів, механіків, машиністів, десятників тощо. Серед них можна назвати відкрите у 1901 р. Маріупольське нижче механіко-технічне училище. Найчисленнішою групою серед них в Україні були залізничні училища, що пов'язано з бурхливим розвитком залізниць, мережа яких у пореформений час збільшилась у 36,6 рази – від 230 км до 8 400 км. Із 1870 р. низка залізничних компаній і товариств прийняли рішення відраховувати на влаштування залізничних училищ з валових прибутків залізниць по 15 крб. з версти.

Перше залізничне училище в Україні було засновано в 1870 р. у Харкові. До початку XX ст. їх кількість зросла до дев'яти, у тому числі два з них були відкриті в нашій губернії – Донецьке (у Луганську) та Катеринославське. Катеринославське училище було відкрите у травні 1902 р. Нині це Дніпропетровський коледж транспортної інфраструктури. У 1920 р. на базі училища було створено політехнікум шляхів сполучення, а в 1930 р. на його базі і факультету інженерів шляхів сполучення Київського політехнічного інституту було засновано ДІІТ, нині Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. В. А. Лазаряна [4; 8, с. 51–53; 16, с. 159].

Швидкий розвиток вуглевидобувної та залізорудної промисловості обумовив в Україні початок нового етапу в розвитку спеціальної гірничої освіти. Щоб задовольнити зростаючу потребу в штейгерах, десятниках, майстрах – спеціалістах гірничорудної справи, були створені дві школи нового типу: Лисичанська штейгєрська (1872), що утримувалася за рахунок казни, та гірничє училище ім. С. С. Полякова, відкрите в 1877 р. на Корсунському руднику поблизу Горлівки, яке утримувалося на кошти Д. С. Полякова, Товариства Південно-Російської кам'яновугільної промисловості та приватні пожертвування. У 1909 р. Рада з'їзду гірничопромисловців Півдня Росії порушила клопотання про перетворення штейгєрської школи на гірничє учили-

ще. Закон про його створення мав набути чинності з 1 січня 1917 р., але лише у 1921 р. на базі училища створюється гірничий технікум, який готував експлуатаційників, електротехніків, маркшейдерів та інших спеціалістів для шахт [16, с. 157–158; 26, с. 252–253].

Спроби відкрити спеціальні навчальні заклади і в Криворізькому басейні, ініціатором яких виступив О. М. Поль, тривали з кінця XIX ст. Ще в 1890 р. він розробив проект створення гірничого і гірничо-заводського училища. У 1897 р. Верхньодніпровські повітові земські збори розглянули цей проект і постановили виділити кошти на відкриття училища ім. О. М. Поля в Кривому Розі та видали його програму. Ідею підтримав XXII з'їзд гірничопромисловців Півдня Росії (1897), пожертвувавши на облаштування училища 100 тис. крб. [24, с. 22].

Серед інших типів професійних навчальних закладів велику групу становили ремісничі училища, перші з яких почали виникати в 60–70-х рр. XIX ст. До початку XX ст. у Катеринославській губернії нараховувалось три ремісничі училища з 26 в Україні, більшість з яких була відкрита в 1890–1900 рр. Серед них було Бахмутське чотирирічне ремісниче училище, яке готувало кваліфікованих робітників-металістів. Училище розпочало свою роботу у 1896 р., а в 1910 р. при ньому було організовано однорічне електротехнічне відділення для підготовки електриків і механіків [1; 8, с. 40].

Основною причиною досить низьких темпів створення ремісничих училищ стала їх заміна більш дешевими з утримання нижчими ремісничими школами, школами ремісничого учнівства та ремісничими навчальними майстернями. Так, у 1901–1902 рр. нижчі ремісничі школи були відкриті при Олександрівському та Маріупольському механіко-технічних училищах, при Маріупольському заводі «Російський Провіданс» (нині завод ім. Ілліча), Юзівському металургійному заводі, Петровському державному заводі (Єнакієво), заводі Донецько-Юр'ївського металургійного товариства (Алчевськ) [8, с. 40; 21, с. 320].

На початку XX ст. почали функціонувати і навчальні заклади для підготовки кваліфікованих робітників: курси кочегарів, школи десятників, зокрема, школа гірничих десятників ім. В. О. Вагнера в Макіївці з однорічним курсом навчання. Навчання в школі відбувалося за індивідуальним статутом та програмою, її щорічно закінчувало близько 30 осіб [9, с. 41; 21, с. 320].

Проте домінуючою формою професійної підготовки кадрів для промисловості і транспорту залишалася система практичного учнівства у процесі виробництва. Статут про промисловість 1893 р. визначав термін навчання у 3–5 років. Чисельність учнів на заводах і фабриках залежала від специфіки виробництва і розміру підприємства:

від 5–10 учнів на дрібних заводах до декількох сот – на великих. Так, у головних майстернях і майстернях при депо Катерининської залізниці у 1895 р. працював 301 учень. Бригадний метод навчання учнів уперше був застосований в Олександрівських залізничних майстернях за слюсарською спеціальністю у 1898 р. як найефективніший. На відміну від індивідуального, бригадне навчання проводилося за певними програмами і не залежало від рівня знань одного майстра. У 1902 р. було прийнято рішення про створення при головних залізничних майстернях та депо дворічних курсів ремісничих учнів [8, с. 29, 33–35; 9, с. 28].

Відсутність необхідної кількості кваліфікованих кадрів змусувала уряд шукати різні шляхи поширення професійних знань серед робітників і ремісників. У 1895 р. попечителям навчальних округів було запропоновано максимально сприяти відкриттю вечірніх та недільних курсів з різних предметів. Так виникла нова форма передачі зайнятим у виробництві елементів професійно-технічних знань і графічної грамотності: вечірні, недільні і святкові професійні курси, класи технічного креслення та малювання. У Катеринославській губернії наприкінці XIX ст. існували три технічні класи: два – в Олександрівську (при міському училищі та при середньому механіко-технічному училищі) і один – у Катеринославі при 1-му міському училищі. Заняття проводилися у вільні від роботи вечірні години від 3 до 5 разів на тиждень, а також у недільні дні [8, с. 82–85; 20, с. 196].

Помітну роль у розвитку освіти, у тому числі професійної, відігравали різноманітні громадські організації, зокрема, створене у 1892 р. Катеринославське відділення Російського технічного товариства. Значної популярності набули відкриті ним у 1905 р. загальноосвітні курси для робітників. Головний контингент складався із робітників Катеринославських і Нижньодніпровських залізничних майстерень і депо Катерининської залізниці (138 осіб), інші – (приблизно стільки ж) робітники місцевих заводів, майстерень і поденні робітники. У 1909 р. курси були доповнені трьома спеціальними відділеннями – електротехнічним, прикладної механіки (парові котли і парові машини), газових двигунів. Повний курс був збільшений до чотирьох років. Число слухачів коливалося в середньому за рік з 1905 до 1910 рр. від 140 до 354 осіб на загальному відділенні, від 70 до 110 – на спеціальних [9, с. 87].

Низка курсів, які передбачали вивчення загальноосвітніх і спеціальних предметів, був відкритий на кошти з'їзду гірничопромисловців Півдня Росії: у 1913 р. в Макіївці при рудничному училищі товариства «Уніон», у 1914 р. – на Голубівському та Олександрівсько-Грушевському рудниках. Постановка навчального процесу на курсах наближала їх до народних університетів. Тут функціонувало одночас-

но декілька груп як для навчання грамоті, так і для підготовки робітників, десятників, креслярів, механіків та ін. У 1915 / 16 навчальному році на них навчалось близько 950 осіб [9, с. 89; 12, с. 118].

Друга половина XIX ст. позначилася активним розвитком комерційної освіти. Відповідно до законів від 15 квітня 1896 р. та 10 червня 1900 р. створювалися п'ять типів комерційних закладів: вищі (комерційні інститути і вищі комерційні курси), середні (комерційні училища), нижчі (торговельні школи), торговельні класи і курси комерційних знань. У Катеринославі комерційне училище було відкрито у 1901 р., а напередодні Першої світової війни вони діяли в Олександрівську, Юзівці, Горлівці, Бахмуті, Макіївці. Всього в 1916 р. у Катеринославській губернії налічувалося 17 комерційних училищ, торговельних шкіл і торговельних класів [5, с. 66; 6, с. 23].

Певним чином заповнювали дефіцит ремісничих та технічних училищ ремісничі відділи при загальноосвітніх початкових школах. Згідно з «Положенням про міські училища» від 31 травня 1872 р. при них могли створюватися ремісничі класи або відділення. Коли у 1877 р. повітове училище в Катеринославі було перетворено на міське, при ньому було створено ремісниче відділення з трьома класами – чоботарським, столярним та шорним.

На початку XX ст., як зазначалося, законодавчо були оформлені ремісничі та професійні відділи при загальноосвітніх школах. Відповідно до законів від 21 квітня 1903 р. і 16 березня 1904 р. строк навчання та кількість годин щоденних занять встановлювалася на місцях залежно від виду ремесла, мети навчання та рівня підготовки учня. У ремісничих відділах навчали столярного, слюсарного, ковальського, кравецького та білошвейного ремесла [3, с. 14; 16, с. 163; 21, с. 322].

Бахмутським земством з 1909 до 1913 р., наприклад, було відкрито 10 ремісничих відділень із трирічним курсом навчання при двокласних училищах, а у великих населених пунктах повіту організовано 10 практичних навчально-ремісничих майстерень із трирічним терміном навчання [12, с. 117].

Взагалі катеринославське земство практично від початку свого створення у 1866 р. почало приділяти увагу розвитку професійної освіти в губернії. Із цією метою губернські земські збори в жовтні 1869 р. прийняли рішення про необхідність заснування в кожному повіті по одній ремісничій школі, призначивши на їх утримання з губернського земського збору по 3 тис. крб. щорічно на кожний повіт. У подальшому ці асигнування для Павлоградського повіту були збільшені до 6 тис., а для інших повітів – до 4 тис. крб. Для керівництва повітовим земствам щодо відкриття ремісничих училищ губернська земська управа у 1870 р. розробила Нормальний статут цих училищ, який був затверджений губернськими зборами [15].

Поступово склався певний поділ сфер відповідальності між повітовими і губернським земством: початкова школа фінансувалася та знаходилася у віданні повітових земств, а професійна освіта значною мірою фінансувалася з бюджету губернського земства. Так, Катеринославська губерньська земська управа у 1899 р. виділила на утримання навчальних закладів 320 515 крб. 50 коп., у той час як витрати Державного казначейства на ці цілі становили всього 39 537 крб. Майже дві третини цих коштів йшли на утримання сільськогосподарських шкіл, ремісничих класів та училищ, фельдшерської школи [20, с. 12].

Першим було створено у 1877 р. ремісниче відділення при Сакаганському однокласному училищі Верхньодніпровського повіту, одне з перших в Україні. Пізніше воно було перетворено на ремісниче училище і складалося з двох відділень: ковальсько-слюсарного та столярно-деревного. У 1883 р. з ініціативи відставного гвардії штаб-ротмістра Д. Т. Гнедіна було відкрито ремісниче училище у с. Олександрівка Олександрівського повіту, яке потім стало носити ім'я свого засновника. У 1885 р. було відкрито третє ремісниче училище у Новомосковську. До 1886 р. почали діяти також вісім навчальних майстерень у вигляді ремісничих відділень при міських (Катеринославське, Бахмутське, Верхньодніпровське, Слов'яносербське, Маріупольське, Павлоградське) та сільських (Благодатнівське в Маріупольському повіті, Софіївське у Слов'яносербському повіті) народних училищах. Тобто, завдання про створення в кожному повіті ремісничих училищ та відділень було виконано [2; 13–15].

Задля розширення можливостей професійної підготовки дітей земство пішло також шляхом організації різних гуртків – садівництва, городництва, бджолярства. У 1894 р., скажімо, такі гуртки працювали в 263 сільських народних училищах, а наступного 1895 р. земство організувало 13 ремісничих класів, 21 клас ручної праці, 57 жіночих класів рукоділля [20, с. 13].

Таким чином, Катеринославська губерньська земська управа досягла значних успіхів у розвитку професійної освіти в губернії у пореформений час, на що звернув увагу відомий історик освіти С. О. Сірополько, відзначивши, що на Катеринославщині наприкінці XIX ст. було найбільше ремісничих училищ та відділень порівняно з іншими земськими губерніями України [23, с. 371].

Бібліографічні посилання

1. Артемівський індустріальний технікум Донецького національного технічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.logos.biz.ua/proj/donntu/online/294.htm>.
2. Бугар Т. П. Діяльність Катеринославського земства на селі з розвитку народної освіти (кінець 60-70-ті роки XIX століття) / Т. П. Бугар // Питання аграрної

- історії України та Росії : матеріали наук. читань, присв. пам'яті Д. П. Пойди. – Д., 1995. – С. 64–67.
3. Днепропетровску 200 лет. 1776–1976 : сб. докум. и матер. / редкол. : И. В. Васильев (пред.), В. Я. Борщевский, А. Ф. Ватченко [и др.]. – К., 1976.
4. Дніпропетровський коледж транспортної інфраструктури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. **Добрянський І. А.** Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX ст.) / І. А. Добрянський, В. В. Постолатій. – Кіровоград, 1998.
6. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. – Донецька область. – К., 1970.
7. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. – Запорізька область. – К., 1970.
8. **Кізченко В. І.** Культурно-освітній рівень робітничого класу України напередодні революції 1905–1907 рр. / В. І. Кізченко. – К., 1972.
9. **Кизченко В. И.** Культурный облик пролетариата Украины в период империализма / В. И. Кизченко. – К., 1990.
10. **Лікарчук І. Л.** Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Л. Лікарчук; – К., 1999.
11. **Лохматова А. І.** Катеринославське земство / А. І. Лохматова. – Запоріжжя, 1999.
12. **Михненко А. М.** Історія Донецького басейну другої половини XIX – першої половини XX ст. / А. М. Міхненко. – К.; Донецьк, 2003.
13. Обзор Екатеринославской губернии за 1889 год: Приложение ко всеподанейшему отчету екатеринославского губернатора. – Екатеринослав, 1890.
14. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1904 год. Народное образование. – Екатеринослав, 1905.
15. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1906 г. – Екатеринослав, 1907.
16. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. / отв. ред. А. И. Пискунов. – М., 1976.
17. **Петренко А. Е.** Генезис и развитие аграрного образования в Екатеринославской губернии (XIX – начало XX ст.) / А. Е. Петренко, Ю. А. Корчанова // Історичні записки : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 20. – Ч. 1. – С. 1–8.
18. Приазовский государственный технический университет. Мариупольский колледж ПГТУ [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://pstu.edu/index.php?id=195&L=1>.
19. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Ф. Пузанов, Г. И. Терещенко. – К., 1980.
20. Развитие общеобразовательной и профессиональной школы на Днепропетровщине : учеб. пособие / под общ. ред. В. В. Иваненко. – Д., 1989.
21. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.): нариси / відп. ред. М. Д. Ярмаченко. – К., 1991.
22. **Ситняківська С. М.** Ремісничі навчальні заклади Півдня України у системі освіти України в XIX – на початку XX століття [Електронний ресурс] / С. М. Ситняківська. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>.
23. **Сірополко Степан.** Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К., 2001.
24. **Степанович Е. П.** Высшая специальная школа на Украине (конец XIX – начало XX в.) / Е. П. Степанович. – К., 1991.

25. **Татаринов С. Й.** Роль земських установ Бахмутського повіту у розвитку початкових професійно-технічних закладів у 2-й половині 19 – на початку 20 століть [Електронний ресурс] / С. Й. Татаринов. – Режим доступу : <http://www.uk.xlibx.com/4tehlicheskie/1269280-1-tatarinov-sergey-iosifovich-candidate-historical-sciences-associate-professor-educational-and-scientific-prof.php>.

26. **Чорнобай П. О.** Лисичанська штейгерська школа та її внесок у розвиток середньої технічної освіти на Катеринославщині / П. О. Чорнобай // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. – Д., 2008. – Вип. 6. – С. 247–254.

27. **Улюкаєв С. Г.** Нижча сільськогосподарська освіта на Україні (кінець XIX – початок XX ст.) / С. Г. Улюкаєв // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 138–145.

Надійшла до редколегії 12.06.2015

УДК 396.4(477.63)«18/19»

С. Л. Прокопенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**РОЗВИТОК ЖІНОЧОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.**

Проаналізовано розвиток жіночої середньої освіти в Катеринославській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: жіночі гімназії і прогімназії, єпархіальні жіночі училища.

С. Л. Прокопенко

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**РАЗВИТИЕ ЖЕНСКОГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
В ЕКАТЕРИНОСЛАВСКОЙ ГУБЕРНИИ
ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX вв.**

Проанализировано развитие женского среднего образования в Екатеринославской губернии во второй половине XIX – в начале XX вв.

Ключевые слова: женские гимназии и прогимназии, епархиальные женские училища.